

УДК 631.111.1

JEL: Q10, Q13, Q15

Ксенія Кіріченко

*Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
Україна*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета. Метою статті є оцінка використання сільськогосподарських земель Харківської області, розробка та обґрунтування можливих напрямів підвищення ефективності землекористування регіону.

Методологія / методика / підхід. Методологічною базою наукового дослідження є системний підхід до вивчення ефективності сільськогосподарського землекористування. Для вирішення визначених завдань у процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення висновків та аналізу результатів дослідження); економіко-статистичний (для аналізу сучасного стану використання земель у сільському господарстві Харківської області); аналіз і синтез (для аналізу впливу окремих факторів на ефективність сільськогосподарського землекористування).

Результати. У статті проаналізовано структуру сільськогосподарських угідь й ефективність їх використання в Харківській області. Окремий акцент зроблено на оцінці впливу питомої ваги зернових та зернобобових культур в структурі ріллі на ефективність виробництва. Визначено чинники впливу на ефективність використання земель сільськогосподарського призначення Харківської області. Виявлено, що собівартість сільськогосподарської продукції малих фермерських господарств Харківської області значно вища, ніж у великих підприємствах, зокрема в агрохолдингах. Отже, для їх розвитку необхідно впроваджувати заходи державної підтримки. Обґрунтовано значущість деяких напрямів підвищення ефективності використання сільськогосподарських земель Харківської області.

Оригінальність / наукова новизна. Уперше запропоновано стимулювати розвиток фермерських господарств для раціоналізації й підвищення ефективності землекористування Харківської області. Ці пропозиції базуються на здійсненні державної підтримки таких господарств з метою зменшення собівартості сільськогосподарської продукції. Сформовано пропозиції щодо переходу землевласників і землекористувачів до інтенсивних форм ведення виробництва.

Практична цінність / значущість. Результати проведеного дослідження можуть бути використані під час формування загальнодержавних і регіональних програм підтримки та розвитку сільськогосподарського землекористування України, зокрема Харківської області, з метою раціоналізації та підвищення ефективності використання земель.

Ключові слова: ефективність землекористування, сільськогосподарські угіддя, структура угідь, рілля, сільськогосподарські культури.

Kseniia Kirichenko

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Ukraine*

ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF USE OF AGRICULTURAL LAND IN KHARKIV REGION

Purpose. *The purpose of the article is to evaluate the use of agricultural land in the Kharkiv region, to develop and justify possible directions for improving the land use efficiency of the region.*

Methodology / approach. *The methodological basis of the scientific research is a systematic approach to the study of the effectiveness of agricultural land use. To solve certain problems in the research process, we used general scientific and special methods, namely: abstract-logical (for theoretical generalization of conclusions and analysis of research results); economic and statistical (to analyze the current state of land use in agriculture in Kharkiv region); analysis and synthesis (to analyze the impact of individual factors on the efficiency of agricultural land use).*

Results. *The article analyzes the structure of agricultural lands and the effectiveness of their use in the Kharkiv region. Particular emphasis is placed on assessing of impact of the specific gravity of grain and leguminous crops in the structure of arable land on production efficiency. The factors of influence on the efficiency of agricultural lands of Kharkiv region are specified. The cost of agricultural products of small farms in Kharkiv region was found to be much higher than in large enterprises, in particular in agricultural holdings. Therefore, state support measures need to be put in place for their development. Significance of some directions of increase of efficiency of use of agricultural lands of Kharkiv region is substantiated.*

Originality / scientific novelty. *For the first time, it was proposed to stimulate the development of farms for rationalize and improve the efficiency of land use in Kharkiv region. These proposals are based on government support for such farms in order to reduce the cost of agricultural products. Proposals for transition of landowners and land users to intensive forms of production are formed.*

Practical value / implications. *The results of the study can be used in the formation of national and regional programs of support and development of agricultural land use in Ukraine, in particular the Kharkiv region, in order to rationalize and improve the efficiency of land use.*

Key words: *land use efficiency, agricultural land, land structure, arable land, agricultural crops.*

Ксения Кириченко

*Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця
Украина*

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. *Целью статьи является оценка использования сельскохозяйственных земель Харьковской области, разработка и обоснование возможных направлений повышения эффективности землепользования региона.*

Методология / методика / подход. *Методологической базой научного исследования является системный подход к изучению эффективности сельскохозяйственного*

землепользования. Для решения определенных задач в процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, а именно: абстрактно-логический (для теоретического обобщения выводов и анализа результатов исследования); экономико-статистический (для анализа современного состояния использования земель в сельском хозяйстве Харьковской области); анализ и синтез (для анализа влияния отдельных факторов на эффективность сельскохозяйственного землепользования).

Результаты. В статье проанализирована структура сельскохозяйственных угодий и эффективность их использования в Харьковской области. Отдельный акцент сделан на оценке влияния удельного веса зерновых и зернобобовых культур в структуре пашни на эффективность производства. Указано факторы влияния на эффективность земель сельскохозяйственного назначения Харьковской области. Выявлено, что себестоимость сельскохозяйственной продукции малых фермерских хозяйств Харьковской области значительно выше, чем в крупных предприятиях, в частности в агрохолдингах. Для их развития необходимо внедрять меры государственной поддержки. Обоснована значимость повышения эффективности использования сельскохозяйственных земель Харьковской области.

Оригинальность / научная новизна. Впервые предложено стимулировать развитие фермерских хозяйств для рационализации и повышения эффективности землепользования Харьковской области. Эти предложения основаны на осуществлении государственной поддержки таких хозяйств с целью уменьшения себестоимости сельскохозяйственной продукции. Сформированы предложения перехода землевладельцев и землепользователей к интенсивным формам ведения производства.

Практическая ценность / значимость. Результаты проведенного исследования могут быть использованы при формировании общегосударственных и региональных программ поддержки и развития сельскохозяйственного землепользования Украины, в частности Харьковской области, с целью рационализации и повышения эффективности использования земель.

Ключевые слова: эффективность землепользования, сельскохозяйственные угодья, структура угодий, пашни, сельскохозяйственные культуры.

Постановка проблеми. Земля завжди була, є і буде найціннішим багатством України. Нині для поліпшення сільськогосподарського землекористування України важливо оцінити роль кожного регіону у формуванні ефективного та раціонального землекористування. Одним із провідних сільськогосподарських регіонів України є Харківська область, сільськогосподарські угіддя якої займають значну частину території країни.

Проблема полягає в тому, що для сільськогосподарського землекористування Харківської області властива велика розораність угідь, що призводить до високого рівня виснаженості землі. Тобто сільськогосподарські підприємства Харківської області за своєю організацією належать до екстенсивних форм ведення виробництва. Крім того, найбільш поширеними в регіоні є господарства з великими площами сільськогосподарських земель (агрохолдинги), які орієнтовані на прибуток. Водночас фермерські господарства є більш ефективними (орієнтовані на врожайність), собівартість сільськогосподарської продукції в них значно більша, ніж собівартість продукції агрохолдингів. Саме фермерські господарства та приватні сільськогосподарські підприємства Харківської області можуть підвищити рівень раціонального використання земель і мають потенціал збільшення

обсягу виробництва за допомогою інтенсивного типу розвитку сільськогосподарського землекористування, що й визначає актуальність дослідження за цим напрямом економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності управління земельними ресурсами та землекористування на сучасному етапі в Україні досліджували такі науковці: В. Є. Данкевич, Є. М. Данкевич, О. В. Чайкін [1; 2], Л. Д. Збаржевецька [3], А. Г. Мартин, С. О. Осипчук, О. М. Чумаченко [4], В. С. Півторак [5], А. М. Третяк, І. Г. Колганова [6]. Значний внесок у розвиток питання ефективності використання сільськогосподарських земель і вирішення проблем земельного законодавства зробили такі вчені: Д. С. Добряк [7], А. М. Москаленко [8], Д. Санніков [9], А. Я. Сохнич, А. Ю. Якимчук, Л. М. Казаченко [10], Р. М. Ступень, М. Г. Ступень, О. І. Ступень [11], О. В. Ходаківська [12] та інші. Питанням ефективності та продуктивності використання земель присвячені також праці зарубіжних учених: А. Herzig, Т. Т. Nguyen, А.-G. Ausseil, G. R. Maharjan, J. R. Dymond, S. Arnhold, T. Koellner, D. Rutledge, J. Tenhunen [13], Н. Hong, D. Xie, Н. Liao, В. Tu, J. Yang [14], L. Peña, M. Onaindia, В. F. de Manuel, I. Ametzaga-Arregi, I. Casado-Arzuaga [15]. Їхня основна увага зосереджена на дослідженні теоретичних і методичних засад розвитку ефективного сільськогосподарського землекористування, формуванні раціонального землеустрою та виділенні екологічної складової частини в системі сільськогосподарського землекористування.

Проте, окремі питання підвищення ефективності землекористування в Україні та Харківській області зокрема потребують постійного дослідження, моніторингу й відповідного державного регулювання.

Мета статті. Метою статті є оцінка використання сільськогосподарських земель Харківської області, розробка та обґрунтування можливих напрямів підвищення ефективності землекористування регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як уже зазначалося, Харківська область є одним із провідних аграрних регіонів України, її сільськогосподарські угіддя займають значну територію країни. Тому аналіз ефективності використання земель є першочерговим завданням для розвитку сільського господарства регіону. Аналіз землекористування сільського господарства Харківської області не доцільно починати без аналізу складу сільськогосподарських угідь усієї України в динаміці (табл. 1).

На основі даних табл. 1 виявлено незначне зменшення площі сільськогосподарських земель у 2017 р. порівняно з 2000 р. Але розораність сільськогосподарських угідь у 2017 р. становила 78 %, що майже удвічі перевищує показники розвинутих країн. Багаторічні насадження займають лише 2 % сільськогосподарських земель, а пасовища – 13 %. Більш наглядно оцінити співвідношення різних категорій сільськогосподарських угідь України у 2017 р. дає змогу рис. 1.

Аналіз складу та структури угідь свідчить про порушення раціонального

землекористування, що призводить до високого рівня виснаженості землі, внаслідок чого обмежується стабільний і конкурентоспроможний розвиток сільського господарства України.

Таблиця 1

Склад сільськогосподарських угідь України 2000–2017 рр., тис. га

Роки	Сільськогосподарські землі, тис. га					
	Усього	з них: рілля	сіножаті	пасовища	перелоги	багаторічні насадження
2000	41827,00	32563,60	2388,60	5521,30	421,60	931,90
2005	41722,20	32451,90	2429,20	5521,30	419,30	900,50
2010	41576,00	32476,50	5481,90	2410,90	310,20	896,50
2013	41525,80	32525,50	2408,80	5446,80	251,20	893,50
2014	41511,70	32531,10	2407,30	5441,00	239,40	892,90
2015	41507,90	32541,30	2406,40	5434,10	233,70	892,40
2016	41504,90	32543,40	2402,90	5430,90	230,60	897,10
2017	41489,30	32544,30	2399,40	5421,50	229,30	894,80
2017 р. до 2000 р., %	99,19	99,94	100,45	98,19	54,39	96,02

Джерело: дані Держслужби статистики України [16].

Виявлена закономірність вказує на те, що більшість виробників сільськогосподарської продукції намагаються збільшити площу ріллі за рахунок розробки інших категорій земель, тобто до екстенсивного використання земель [17]. Це є наслідком обмеженості фінансових коштів землекористувачів на придбання техніко-матеріальних ресурсів, нових технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Недостатнє оновлення матеріально-технічної бази сприяє зниженню урожайності та негативно впливає на економічну ефективність використання земель [3].

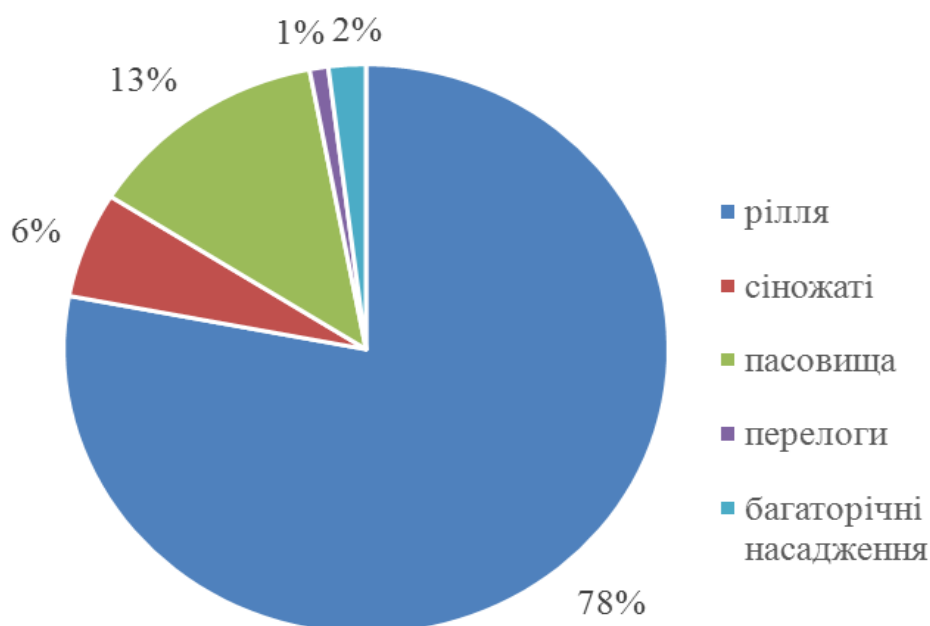

Рис. 1. Структура сільськогосподарських угідь України 2017 р., %

Джерело: побудовано за даними Держслужби статистики України [16].

Зважаючи на проблему розораності території України, доцільно проаналізувати цю ситуацію в Харківській області за допомогою оцінки впливу деяких факторів на питому вагу ріллі в структурі сільськогосподарських земель (табл. 2). Для формування табл. 2 обрано такі показники: питома вага площі зернових і зернобобових та соняшника в структурі ріллі; величина чистого доходу на 1 га розораних угідь; рентабельність.

Таблиця 2

Оцінка впливу деяких факторів на питому вагу ріллі в структурі сільськогосподарських угідь підприємств Харківської області, 2016 р.

Питома вага ріллі у с.-г. угіддях, %	Кількість підприємств	Питома вага ріллі у с.-г. угіддях, %	Питома вага зернових у ріллі, %	Питома вага соняшника у ріллі, %	Питома вага тваринництва у структурі чистого доходу, %	Чистий дохід загалом на 1 га ріллі, тис. грн	Рівень рентабельності, %
до 75	11	61,72	47,12	28,40	47,57	21,86	10,96
75,1-85	10	80,05	54,09	28,94	42,99	20,38	26,69
85,1-95	27	90,16	49,17	30,76	18,68	14,98	24,28
95,1-100	67	98,38	54,24	31,14	10,96	16,01	30,27
100	426	100,00	51,47	32,31	10,46	16,81	27,53
По області	541	98,05	51,75	31,04	12,11	16,40	27,49

Джерело: розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг.

З даних табл. 2 особливо помітна тісна залежність між питомою вагою тваринництва в структурі чистого доходу сільськогосподарського виробництва та рівнем розораності угідь. Найбільша питома вага галуззі тваринництва (47,57 %) спостерігається в групі підприємств з рівнем розораності до 75 %, а найменша (10,46 %) – в групі підприємств зі 100 % рівнем розораності. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може стати розвиток галуззі тваринництва.

Повертаючись до даних табл. 2 виявлено, що саме остання група підприємств (питома вага ріллі – 100 %) найчисельніша. Вона включає в себе 426 підприємств із рівнем розораності 100 %. Отже, розподіл підприємств є далеким від нормального й має правосторонню асиметрію, що більш наглядно показано на рис. 2.

Тобто проблема розораності сільськогосподарських земель Харківської області підтверджена й графічно. Середній рівень розораності по області – 98,05 %, коли в європейських країнах цей показник перебуває на рівні 50 %.

Слід відмітити, що між рівнем розораності та питомою вагою зернових і зернобобових у структурі ріллі є прямолінійна залежність. Питома вага цих культур у сільськогосподарських підприємствах Харківської області дорівнює 51,75 %. Це значно більше за науково обґрунтовані норми, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» [18]. Але наразі цю постанову не використовують для контролю за науково обґрунтованим використанням

земель. Недотримання нормативних актів виникає через незначні для сільськогосподарських виробників штрафні санкції та відсутність спеціалізованих контролюючих органів.

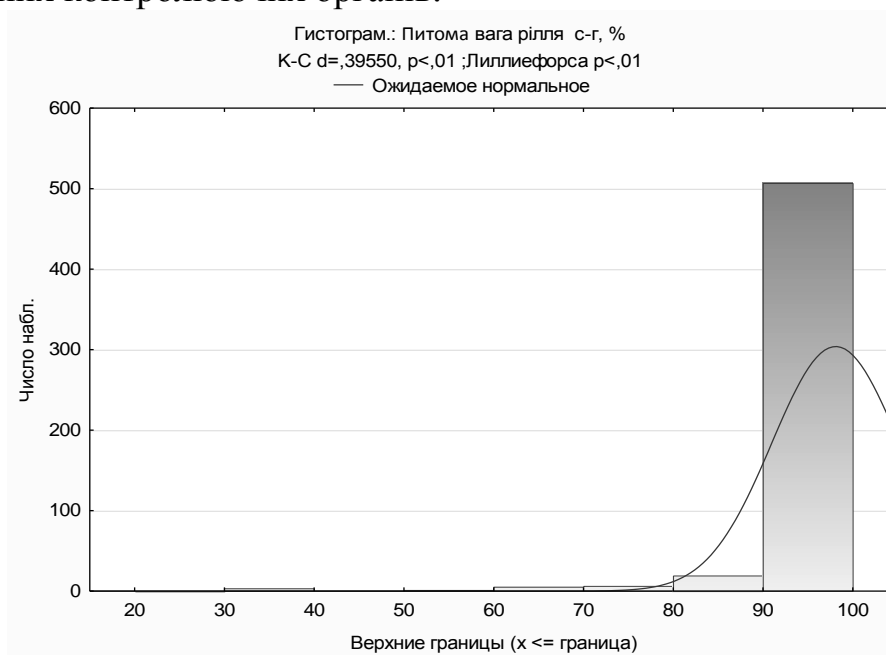

Рис. 2. Розподіл сільськогосподарських підприємств Харківської області за рівнем розораності, 2016 р.

Джерело: побудовано автором за допомогою програми STATISTICA 7 з використанням даних ф. 50-сг.

Для детальної оцінки впливу вирощування зернових і зернобобових культур на ефективність землекористування в сільському господарстві Харківської області розглянемо дані табл. 3.

Таблиця 3

Вплив питомої ваги зернових і зернобобових культур у структурі ріллі на ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2016 р.

Питома вага площі зернових у площі с.-г. угідь, %	Кількість підприємств	Площа с.-г. угідь, га	Зібрана площа зернових, га	Повна собівартість, тис. грн/га	Прибуток, тис. грн/га	Урожайність зернових, ц/га	Рівень рентабельності, %
до 20,0	22	1245,45	151,91	10,58	5,45	44,87	34,02
від 20,1 до 40	86	2278,88	756,41	8,65	2,68	46,61	23,97
від 40,1 до 60,0	239	2151,66	1094,23	9,37	2,97	45,16	24,20
від 60,1 до 80,0	147	2020,58	1363,96	9,31	3,60	42,67	27,89
від 80,1 до 99,9	9	639,44	545,33	12,10	3,12	42,28	20,49
100,0	4	256,25	256,25	8,99	3,01	33,25	25,05
По області	507	2054,11	1057,89	9,29	3,19	44,36	25,53

Джерело: розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг.

У табл. 3 у ролі пов'язаних з групувальним показником обрано такі: кількість підприємств; площа сільськогосподарських угідь; зібрана площа;

повна собівартість на 1 га; прибуток на 1 га; урожайність; рентабельність. Таким чином, з даних таблиці можна зробити висновок, що за критерієм прибутковості найбільш ефективними були ті підприємства, питома вага зернових культур у яких перебувала на рівні до 20 %. У цих сільськогосподарських підприємствах рівень рентабельності також був найбільшим, а урожайність дорівнювала середній в області.

Підтверджено залежність абсолютних площ посіву зернових культур з розмірами землекористування сільськогосподарських підприємств, оскільки в групі з питоюю вагою посівних площ зернових і зернобобових культур до 20 % середня площа сільськогосподарських угідь дорівнювала 1245,45 га, а в групі з питоюю вагою від 60,1 % до 80,0 % – 2020,58 га. Отже, розмір землекористування підприємств впливає на питому вагу таких сільськогосподарських культур, як зернові та зернобобові. Загалом раціональне вирощування зернових і зернобобових культур у Харківській області за умови дотримання правильних сівозмін сприяє насиченню ґрунтів поживними елементами, що покращує родючість земель і забезпечує економічну стабільність у регіоні.

Також характерним для землекористування не тільки України загалом, а й Харківської області, є великі за розміром землекористування сільськогосподарські підприємства. У 2016 р. у Харківській області налічувалося шість сільськогосподарських підприємств, які обробляли понад 10 тис. га, тобто так званих агрохолдингів.

З метою аналізу впливу розмірів земельних угідь підприємств на рівень економічної ефективності розглянемо табл. 4. У ролі критерію класифікації підприємств за розмірами взято площу сільськогосподарських угідь.

Таблиця 4

Вплив площі сільськогосподарських угідь на рівень економічної ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2016 р.

Площа с.-г. угідь, га	Кількість підприємств	Повна собівартість, тис. грн/га	Рівень рентабельності рослинництва, %	Рівень рентабельності тваринництва, %	Прибуток у рослинництві, тис. грн/га	Прибуток у тваринництві, тис. грн/га
до 300	62	41,29	-7,86	12,77	-2,28	1,44
від 300,1 до 1000	138	10,17	32,57	-8,40	4,37	-0,07
від 1000,1 до 2000	146	9,73	34,99	-8,18	4,90	-0,03
від 2000,1 до 3000	93	11,05	36,91	8,19	5,47	0,12
від 3000,1 до 4000	42	11,63	26,61	11,75	3,61	0,20
від 4000,1 до 5000	26	13,21	32,03	9,01	4,62	0,16
від 5000,1	38	13,06	26,67	5,60	3,44	0,20
По області	545	11,87	30,88	6,38	4,31	0,13

Джерело: розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг.

З отриманих результатів можна зробити такі висновки. По-перше, істотної

залежності між рівнем рентабельності рослинництва та площею сільськогосподарських угідь підприємств немає, крім групи дрібних підприємств із площею до 300 га, де рослинництво є нерентабельним.

По-друге, відносно показників прибутковості та рентабельності виробництва, то найкращими є підприємства з площею сільськогосподарських угідь в галузі рослинництва 2000,1–3000 га, а в галузі тваринництва – 3000,1–4000 га. Таким чином, це свідчить про те, що саме середні за розміром угідь підприємства є найбільш ефективними.

По-третє, у процесі аналізу впливу площі сільськогосподарських угідь на рівень економічної ефективності виробництва виявлено, що в першій групі з найменшою площею сільськогосподарських угідь величина витрат на 1 га виявилася найбільшою та становила 41,29 тис. грн/га. Такі дані підтверджують думку, що основна проблема фермерських господарств – це висока собівартість, що не дає змоги забезпечити рентабельність рослинництва. Витрати фермерських господарств на логістику, зберігання та збут одиниці виробленої продукції щонайменше на 20 % більші за відповідні витрати агрохолдингів [16].

Зазвичай фермерські господарства орієнтовані на продуктивність, а агрохолдинги – на прибуток. Саме в оптимізації витрат масштаб великих підприємств починає відігравати ключову роль, що за чистих ринкових умов призводить до монополізації, на прикладі, не тільки усієї України, але й Харківської області зокрема [19]. У країнах ЄС вважається, що фермерські господарства більш ефективні, тому метою уряду повинен стати розвиток усієї економіки, а не успішність окремих підприємств.

Висновки. Таким чином, у статті оцінено стан сільськогосподарського землекористування Харківської області, а саме: проаналізовано структуру сільськогосподарських угідь; оцінено вплив деяких факторів на питому вагу ріллі в структурі угідь; визначено вплив виробництва зернових і зернобобових на ефективність землекористування в регіоні; досліджено вплив площі сільськогосподарських угідь на ефективність виробництва сільського господарства Харківської області.

У роботі відмічено, що великі площі угідь задіяні у виробництві зернових і зернобобових культур позитивно впливають на раціональне землекористування області за умови дотримання правильних сівозмін, що дає змогу мінімізувати використання мінеральних добрив, тобто покращує екологічний стан землі та рівень її родючості. Але виявлено ряд недоліків у використанні землі сільськогосподарського призначення Харківської області. По-перше, частка ріллі становить 98,05 %, що порушує екологічно виважене землекористування та призводить до високого рівня виснаженості землі. Виявлена закономірність вказує на те, що більшість виробників сільськогосподарської продукції обирають екстенсивний шлях використання земель.

По-друге, великі розміри сільськогосподарських підприємств в області призводять до монополізації земельних ресурсів. Крім того, структура

землеволодіння незбалансована зі структурою землекористування, оскільки земельні ресурси належать одному суб'єкту, а використовуються іншими.

По-третє, у першій аналізованій групі підприємств з найменшою площею сільськогосподарських угідь величина витрат на 1 га виявилася найбільшою та становила 41,29 тис. грн/га. Тобто виробництво в малих фермерських господарствах значно дорожче, ніж виробництво у великих підприємствах, зокрема в агрохолдингах.

Для вирішення наявних проблем у використанні земель у сільському господарстві Харківської області запропоновано такі заходи:

1. Підвищення ефективності сільського господарства можливе за рахунок інтенсивного використання високородючих ґрунтів і зниження вкладень у малопродуктивні землі, це підтверджує світовий досвід.

2. Урегулювання державними органами влади розмірів сільськогосподарських угідь підприємств шляхом встановлення обмежень використання земельних масивів. Це спонукатиме до розвитку фермерських господарств, які визнані більш ефективними майже усією Європою.

3. З аналізу високої собівартості фермерських господарств з розрахунку на 1 га бачимо, що фермерська модель потребує набагато більше підтримки від держави, ніж модель агрохолдингів. Тому для підтримки дрібних за розміром землекористування сільськогосподарських підприємств пропонується стимулювання залучення інвестицій у логістичну інфраструктуру; залучення довготривалих інвестицій у сільськогосподарську інфраструктуру; надання прямих субсидій у сільське господарство; стимулювання експорту сільськогосподарської продукції до інших країн.

Вирішення проблем сільськогосподарського землекористування Харківської області дозволить нормалізувати та підвищити ефективність їх використання. Щодо актуального нині питання запровадження ринку землі, то слід відмітити, що, як свідчить світовий досвід, у переважній більшості країн з високим рівнем розвитку сільського господарства є ринок купівлі-продажу сільськогосподарських земель. Водночас цей ринок жорстко регулюється державою та місцевими органами влади Ринок землі в зарубіжних країнах є доволі консервативним, тобто відносно стабільним щодо обсягу продажу земель. Таким чином, наявність самого ринку землі не є вирішальним фактором формування рівня ефективності виробництва.

Перспективи досліджень тісним чином пов'язані з можливістю формування ринку землі. Це змушує підприємства підвищувати орендну плату за землю, що, у свою чергу, вимагає підвищення рівня їх прибутковості й ефективності. Відтак постає питання про межі формування оптимальних розмірів орендної плати за землю з метою збереження можливості інвестиційного розвитку підприємств.

Список використаних джерел

1. Dankevych Y., Dankevych V., Chaikin O. Ecologically certified agricultural production management system development. *Agricultural and Resource Economics*:

International Scientific EJournal. 2016. Vol. 2. No. 4. Pp. 5–16. URL: <http://are-journal.com>.

2. Dankevych Y., Dankevych V., Chaikin O. Ukraine agricultural land market formation preconditions. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 2017. Vol. 65. No. 1. Pp. 259–271. <https://doi.org/10.11118/actaun201765010259>.

3. Збаржевецька Л. Д., Вдовиченко Л. В. Ефективне використання сільськогосподарських угідь в умовах реалізації земельної реформи. *Зб. наук. пр. Кіровоград. нац. тех. ун-ту. Техніка в сільськогосподарському виробництві, галузеве машинобудування, автоматизація*. 2014. № 27. С. 208–215.

4. Мартин А. Г., Осипчук С. О., Чумаченко О. М. Природно-сільськогосподарське районування України: монографія. Київ: Компринт, 2015. 328 с.

5. Півторак В. С. Перспективи розвитку фермерства як провідної форми малого підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2794>.

6. Третяк А. М., Колганова І. Г. Розвиток видів та форм землеустрою в Україні, як інструментів удосконалення планування землекористування. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2016. № 1–2. С. 26–31. <https://doi.org/10.31548/zemleustriy2016.01.026>.

7. Добряк Д. С. Науково-методичні погляди до інтенсифікації використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія: «Економічні науки»*. 2016. № 1. С. 64–69.

8. Moskalenko A. M. Formation of new land use in agriculture. *Actual problems of economics*. 2015. № 11. P. 267–276.

9. Sannikov D. Problems of Land Legislation of Ukraine and European Union Integration. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2017. Vol. 20. Is. 1. URL: <https://www.abacademies.org/articles/problems-of-land-legislation-of-ukraine-and-european-union-integration-6714.html>.

10. Сохнич А. Я., Якимчук А. Ю., Казаченко Л. М. Управління земельними ресурсами: оцінювання кредитоспроможності інноваційних проектів. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1(36). С. 128–132.

11. Stupen R., Stupen M., Stupen O. Prospects of the land – rental relations development in agriculture of Ukraine. Published in Scientific Papers. *Series «Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development»*. 2018. Vol. 18. Is. 3. Pp. 441–448.

12. Ходаківська О. В., Левек Р. Земельні відносини: пошук балансу інтересів між державним регулюванням та неолібералізмом. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 5–17.

13. Herzig A., Nguyen T. T., Ausseil A.-G., Maharjan G. R., Dymond J. R., Arnhold S., Koellner T., Rutledge D., Tenhunen J. Assessing resource-use efficiency of land use. *Environmental Modelling & Software*. 2018. Vol. 107. Pp. 34–49. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2018.05.005>.

14. Hong H., Xie D., Liao H., Tu B., Yang J. Land Use Efficiency and Total Factor Productivity – Distribution Dynamic Evolution of Rural Living Space in Chongqing, China. *Sustainability*. 2017. Vol. 9. Is. 4. 444. <https://doi.org/10.3390/su9040444>.
15. Peña L., Onaindia M., de Manuel B. F., Ametzaga-Arregi I., Casado-Arzuaga I. Land use efficiency through analysis of agrological capacity and ecosystem services in an industrialized region (Biscay, Spain). *Land Use Policy*. 2018. Vol. 78. Pp. 650–661. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.06.049>.
16. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Ефективні фермери чи неефективні агрохолдинги. URL: <https://latifundist.com/193-efektivn-fermeri-chi-neefektivn-agroholdingi>.
18. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-п>.
19. Vasylieva N. Cluster models of households' agrarian production development. *Economic Annals XXI*. 2016. No. 3–4(2). Pp. 13–16. <https://doi.org/10.21003/ea.V158-03>.

References

1. Dankevych, Y., Dankevych, V. and Chaikin, O. (2016), Ecologically certified agricultural production management system development. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 2, no. 4, pp. 5–16, available at: <http://are-journal.com>.
2. Dankevych, Y., Dankevych, V. and Chaikin, O. (2017), Ukraine agricultural land market formation preconditions. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, vol. 65, no. 1, pp. 259–271. <https://doi.org/10.11118/actaun201765010259>.
3. Zbarzhevetska, L. and Vdovychenko, L. (2014), Effective use of agricultural landscapes within the framework of land reform. *Visnyk of scientific works of Kirovograd National Technical University. Engineering in agricultural production, branch engineering, automation*, no. 27, pp. 208–215.
4. Martyn, A. G., Osypchuk, S. O. and Chumachenko, O. M. (2015), *Pryrodno-silskohospodarske raionuvannia Ukrainy* [Natural-agricultural regionalization of Ukraine], Comprint, Kyiv, Ukraine.
5. Pivtorak, V. S. (2014), Prospects for the development of farming as a leading form of small business in Ukraine. *Effective economy*, no. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2794>.
6. Tretyak, A. M. and Kolganova I. G. (2016), Forms of development and land tenure as improvement tools of land use planning in Ukraine. *Land Management, Cadastre and Land Monitoring*, no. 1–2, pp. 26–31. <https://doi.org/10.31548/zemleustriy2016.01.026>.

7. Dobriak, D. S. (2016), Scientific and methodological views on the intensification of land use of agricultural enterprises. *Visnyk KhNAU. Seriya: «Ekonomichni nauky»*, no. 1, pp. 64–69.

8. Moskalenko, A. M. (2015), Formation of new land use in agriculture. *Actual problems of economics*, no. 11, pp. 267–276.

9. Sannikov, D. (2017), Problems of Land Legislation of Ukraine and European Union Integration. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, vol. 20, is. 1, available at: <https://www.abacademies.org/articles/problems-of-land-legislation-of-ukraine-and-european-union-integration-6714.html>.

10. Sokhnych, A. Ya., Yakymchuk, A. Yu. and Kazachenko, L. M. (2019), Land resource management: assessment of the creditworthiness of innovative projects. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1(36), pp. 128–132.

11. Stupen, R., Stupen, M. and Stupen, O. (2018), Prospects of the land – rental relations development in agriculture of Ukraine. Published in Scientific Papers. *Series «Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development»*, vol. 18, is. 3, pp. 441–448.

12. Khodakivska, O. V. and Levek, R. (2018), Land relations: search for balance of interests between state regulation and neoliberalism. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 5–17.

13. Herzig, A., Nguyen, T. T., Ausseil, A.-G., Maharjan, G. R., Dymond, J. R., Arnhold, S., Koellner, T., Rutledge, D. and Tenhunen, J. (2018), Assessing resource-use efficiency of land use. *Environmental Modelling & Software*, vol. 107, pp. 34–49. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2018.05.005>.

14. Hong, H., Xie, D., Liao, H., Tu, B., Yang, J. (2017), Land Use Efficiency and Total Factor Productivity – Distribution Dynamic Evolution of Rural Living Space in Chongqing, China. *Sustainability*, vol. 9, is. 4, 444. <https://doi.org/10.3390/su9040444>.

15. Peña, L., Onaindia, M., de Manuel, B. F., Ametzaga-Arregi, I., Casado-Arzuaga, I. (2018), Land use efficiency through analysis of agrological capacity and ecosystem services in an industrialized region (Biscay, Spain). *Land Use Policy*, vol. 78, pp. 650–661. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.06.049>.

16. Official site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

17. Efficient farmers or inefficient agroholdings, available at: <https://latifundist.com/193-efektivn-fermeri-chi-neefektivn-agroholdingi>.

18. Cabinet of Ministers of Ukraine (2010), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the norms of the optimum ratio of crops in crop rotation in different natural and agricultural regions», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-п>.

19. Vasylieva, N. (2016), Cluster models of households' agrarian production development. *Economic Annals XXI*, no. 3–4(2), pp. 13–16. <https://doi.org/10.21003/ea.V158-03>.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Кіріченко К. Аналіз ефективності використання земель сільськогосподарського призначення Харківської області. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2019. Vol. 5. No. 3. Pp. 63–76. URL: <http://are-journal.com>.

Style – Harvard:

Kirichenko, K. (2019), Analysis of the efficiency of use of agricultural land in Kharkiv region. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 5, no. 3, pp. 63–76, available at: <http://are-journal.com>.